

KLASİK VE YORUMSAMACI PSİKANALİZLERİN “GEÇMİŞ”E BAKIŞLARI AÇISINDAN KARŞILAŞTIRILMASI¹

MURAT PAKER²

Geçmişimizin şimdiki durumumuzu belirlediği/biçimlendirdiği varsayımı Freud’un klasik psikanalizi dahil bir çok psikoterapi akımı tarafından genel bir kabul görmektedir. Ancak, psikanalitik teorisinin gelişimi süresince psikoterapide Geçmiş’in rolü üzerine sürekli bir tartışma da yaşanmıştır. Bu tartışmaya ilişkin iki temel soru ayırdedilebilir:

1. Geçmiş, Şimdi’nin nedeni olarak görülebilir mi?

2. Geçmiş, hastanın³ şimdiki durumunu değiştirmede terapötik⁴ (therapeutic) bir araç olabilir mi?

Bu makalede göstermeye çalışacağım gibi, bu iki soruya verilen değişik cevaplar, psikanaliz içinde zıt konuları yansıtmaktadır. Geçmiş’in psikoterapideki rolünü irdelerken klasik ve yorumsamacı (hermeneutic) psikanalizleri karşılaştıracam. Yorumsamacı yaklaşımı, psikanaliz içinde kalmaya çalışarak klasik yaklaşıma en ciddi şekilde meydan okuduğu için böyle bir karşılaştırmaya uygun buluyorum. Baştan söylersek, Freud’un klasik teorisi yukarıda değinilen iki soruyu da olumlu bir şekilde cevaplarken, onun yorumsamacı revizyonu ilk soruya net bir şekilde “hayır” ve ikinci soruya da değişik bir “evet” demektedir. Bu iki yaklaşımın söz konusu cevaplarını nasıl temellendirdiklerini gösterdikten sonra, daha değişik bir cevap kombinasyonu kurmaya çalışacağım: İlk soruya farklı bir “evet”, ikinci soruya ise “hayır”. Geçmiş, insan belleğini göz ardı ederek anlaşılamayacağı için, değişik cevap kombinasyonlarının insan belleğine dair temel varsayımlarını da ele alacağım. Ayrıca bu varsayımların bellek araştırmaları ışığında değerlendirilmesinin de ilginç olacağını umuyorum.

¹ Bu makalenin orijinali üç yıl kadar önce doktora çalışmaları çerçevesinde İngilizce olarak yazıldı. Türkçeleştirmek yeni kısmet oldu. Türkçeleştirirken aslına çok büyük ölçüde sadık kaldım, dolayısıyla en yeni referans üç yıl öncesine ait. Bunun yazının bütünlüğü içerisinde çok büyük bir sorun çıkaracağını sanmıyorum. Diğer bir sorun da tahmin edilebileceği gibi Türkçeleştirme faaliyetinin kendisinden kaynaklandı. Çevirirken bana çok huzur vermeyen kelimelerin İngilizcelerini parentez içinde belirttim.

² New School for Social Research (New York), Klinik Psikoloji Bölümü.

³ “Hasta” terimini bu yazı boyunca oldukça gevşek bir anlamda kullanıyorum. İlla psikopatoloji ima etmeden, yalnızca psikanalize giren (analysand) ya da terapiye giden anlamında.

⁴ “Therapeutic” kelimesine Türkçede çok uygun bir karşılık bulamadığım için Türkçe okunuşuyla kullanmayı tercih ettim. Terapiyi ilerleten, geliştiren ya da genel olarak terapi sürecine katkısı olan anlamına geliyor. “Tedavi edici” ve “iyileştirici” gibi karşılıklar tam olarak uygun değil, çünkü daha makro anlamlara işaret ediyorlar. Örneğin, terapi sırasında yüzlerce, binlerce terapötik yorum yapabilir ya da tutum takınabilirsiniz ama, bunların her biri için “tedavi edici” ve “iyileştirici” demek fazla iddialı ve tuhaf olur. Bu kelimelerin daha uzun dönemli ve daha makro süreçler, durumlar için kullanılması gerektiğini düşünüyorum. Terapötik yalnızca, tedaviye/ iyileşmeye yardımcı olan anlamına geliyor.

İki epistemolojik konum

Yukarıda anılan iki soru, özel olarak psikanaliz içinde, genel olarak da psikoloji ve sosyal bilimlerde sürmekte olan çok daha genel bir tartışmayla doğrudan bağlantılıdır. Söz konusu sorulara verilen değişik cevap kombinasyonlarının nereden kaynaklandığını ve temel varsayımlarını daha iyi anlayabilmek için bu genel tartışmayı kısaca da olsa gözden geçirmekte fayda var. Tartışma bu disiplinlerin epistemolojisiyle ilgili. Tartışmanın kutuplarını *tekçi* (unitarian) ve *ikici* (dichotomist) konumlar olarak özetlemek mümkün (Bouchard & Guerette, 1991; Lamm, 1993).

Tekçi konum, geleneksel bilimsel normların ve yöntemlerin tüm bilimsel disiplinler için geçerli olması gerektiğini öne sürüyor. Bu bağlamda, doğa bilimleri tüm geçerli bilgi için model kabul ediliyor. Doğa ve sosyal (ve insan) bilimleri arasında bir ayırım yapılması gerektiğine karşı çıkıyor. Tekçi konuma göre esas olan, tüm bilimsel disiplinlerin nesnelere ele alırken aynı tarz bir sorgulama sürecini izlemeleri gereği. Bilgi duyulardan gelmektedir ya da en azından doğrudan gözlemlerle bilgiye ulaşılabilir. Gerçek dünya bizim onu tanımlamalarımızdan ya da ona dair bilgilerimizden, değer yargılarımızdan, önceliklerimizden, duygusal durumlarımızdan bağımsızdır. Bu yüzden de nesnellik erişilebilir bir şeydir. Bilgiye ulaşmaya çalışanın yapacağı iş, nesneliliği içinde gerçekliği ortaya çıkarmaktır. Bu tekçi epistemoloji aynı zamanda amprisist/pozitivist olarak da adlandırılabilir. Davranışçı/bilişsel (cognitive) terapiler, farmakolojik ve sınıflandırmacı yaklaşımlar ve de göstermeye çalışacağım gibi -oldukça farklı bir düzeyde de olsa- klasik psikanaliz bu epistemolojiden beslenirler.

İkici konuma göreyse, sosyal (ve insan) bilimleri doğa bilimine hiç benzemezler. Sosyal bilimlerin nesnelere nitelikleri bilimsel ve nedensel açıklamadan çok yorumlama gerektirirler. İkici konum, doğanın ve kültürün, bilginin nesnesi olarak yeterince ayırdelebilir ve dolayısıyla farklı yöntemler ve açıklama biçimleri gerektirir olduğunu öne sürer. Son çözümlemede bilgi, bilenle bilinen arasındaki bir ilişkiye indirgenemez. Bilgi, kendini oluşturan (self-constituting) ya da toplumsal olarak oluşturulan bir etkinliktir. Bu yüzden bilen ve bilinen (bilginin öznesi ve nesnesi), aynı yerel (ve evrensel olmayan) anlam sisteminin işlevleridir. Sonuç olarak nesnellik erişilemez bir şeydir. Paradigmaların ve bilgi döngülerinin (epistemic circles) indirgenemez/ölçülemez (incommensurable) olarak kabul edilmesi gerekmektedir. İkici konum, sosyal bilimler için göreliliği (relativism) ve öznelliği öne çıkarmaktadır. Bu yüzden de yorumsamacı bir proje olarak da adlandırılabilir. Bu anlayışa göre, gerçek kendini bize ifşa etmez. Hiç bir şey kesin olarak varsayılmaz. Hiç bir şey verili (given) değildir. Her şey kurgulanmıştır (constructed). Psikanalitik anlamda, hasta ve terapist iki sesin bir düet oluşturması biçiminde düşünülür. Bu düette anlamlar tercüme edilir ve kurgulanır. Anlam kendinden menkul bir şey değildir. Yorumsamacı yaklaşımda, gerçek yalnızca sorgulandığı zaman cevap verir; anlam yalnızca belli bir anlam projesi bağlamında ortaya çıkar. Daha değişik bir şekilde söylersek, anlama faaliyeti mecburen hastanın söylediğinin genel anlamının ilk yorumuyla başlar. Gerçek ifşa edilmekten çok kurgulanır. Psikoterapide iki taraf kendilerini hastanın gizli, tuhaf ve tutarsız gerçeklerini ortaya döküp yeniden kurgulama yolunda ortak bir projeye adanır. Buradaki gerçek tamamen öznel bir gerçektir, nesnellik erişilemezdir.

Klasik Psikanaliz

Psikanaliz başından itibaren birbiriyle çelişen iki epistemolojik konumun, amprisist/pozitivist ve yorumsamacı konumların yarattığı bir gerilimi bünyesinde taşımıştır. Freud'un bu konudaki tavrı hayli ilginçtir. Freud'un nihai amacı her zaman insanın psişik dünyasının kapsamlı teorisini⁵ (grand theory) kurmaktır. Freud her zaman kişiliğin ve psikopatolojinin belirleyenlerini bulmaya çalıştı. Güdüsel enerji kaynaklarını, dürtüleri, psişik yapının parçalarını ve bunların aralarındaki çatışmaları tanımladı. Freud'a göre, belirlenimcilik (determinism) ve dolayısıyla nedensel açıklama, teorisini kurmak için gerekli koşullardı.⁶

Öyle görünüyor ki, Freud ilk başta amprisist/positivist bir yaklaşım geliştirip insan ruhunun nedensel belirleyenlerini açıklayacak kapsamlı teorisini kurmaya girişti. Psikanalizin bir doğa bilimi olması gerektiğine inanıyordu ve ona başka bir temel aramaya ihtiyaç duymuyordu. İkinci konumu tamamen reddetti.

"Uzmanlaşmış bir bilimin... kendine özgü bir dünya görüşü kurması uygun değildir; bilimsel olanı kabul etmelidir ... evrenin açıklanmasının tekliğini ... akıl ve ruh aynen insan-olmayanlarda olduğu gibi bilimsel araştırmanın nesnesidirler" (Freud, 1933, pp.158-159).

Freud ve Geçmiş

Freud önceleri histerinin etyolojisinde çocuklukta gerçekten yaşanmış cinsel travmaların yattığını düşündü (Freud, 1896). Ancak Schimek'in (1975) ortaya koyduğu gibi, Freud'un teorisi hastalarının kendisine anlattıklarına dayanmıyordu.

"Kadın hastalarının çoğunluğu bilinçte yeralan baştan çıkarma (seduction) anılarından değil de, Freud'un, çocuklukta cinsel travmanın saptrılmış (disguised) ve dolaylı ortaya çıkışı olarak yorumladığı sıradan anılardan, düşüncelerden ve belirtilerden bahsediyordu" (Schimek, 1975, p.846).

Freud, Charcot'un histerinin kökeninde travma gören yaklaşımının etkisi altında, histerinin etyolojisini açıklamak için nedensel bir faktör arıyordu. Terapi sırasında

⁵ Klasik psikanaliz insanın ruhsal yaşantısının farklı alanlarını açıklamak için farklı alt-teorilere sahiptir: 1) Ruhsal dinamikleri açıklayan metapsikoloji (dürtü teorisi), 2) kişiliğin aly-yapılarını açıklamak için yapısal teori, 3) ruhsal gelişimi açıklamak için psiko-seksüel gelişim teorisi, ve 4) terapi için klinik teori. Herhangi bir kapsamlı teorisinin bu geniş ölçekli açıklama iddiası nedeniyle içsel gerilimlere ve tutarsızlıklara daha açık olduğunu, ama aynı zamanda dışsal ahenginin de herhangi bir tekil-alan teorisinden yüksek olduğunu düşünüyorum.

⁶ Freud'un bu belirlenimci yönelimini biçimlendiren faktörlerden bazıları şöyle sıralanabilir: 1) Ondokuzuncu yüzyıl fiziğinin Newtoncu paradigması: İlk başta Freud'un niyeti psikolojinin fizik gibi bir doğa bilimi şeklinde geliştirilmesiydi (Freud, 1985). Teorisini o zamanın bilim dünyasında egemen olan Newtoncu paradigmayı kullanarak kurdu. Bu paradigmaya göre dünya madde ve enerjiden oluşmuştu ve enerji madde üzerine akarak onun önceden varolan yapısını değiştiriyordu. Bu parçacı (elementistic) ve mekanik bakış açısı teorisini aşırı derecede etkiledi. Freud'un ruh-beden ikiciliği ve alt-benden (id) kaynaklanan enerji kavramı Newtoncu paradigmanın klasik psikanaliz üzerine yansımalarından bazıları olarak görülebilir. 2) Darwin'in evrim teorisi de Freud'un belirlenimci yönelimini destekledi. Darwin gibi Freud da insan doğası hakkında biyolojik bir bakış açısına sahipti. Kişiliğin ilkel parçası olarak tanımladığı alt-beni biyolojik olarak belirlenmiş dürtülerin bir toplamı ve enerji kaynağı olarak tahayyül etti. Bu anlamda, Darwin'inki gibi bir tür filogenetik (türlerle dair) bir teori kurdu. 3) Tıp fakültesini bitirdikten sonra nöroloji ve fizyoloji alanında yaptığı çalışmalar da teorisini güçlü bir biçimde etkiledi. Klasik psikanaliz ruhsal bir teori olarak kabul edilmesine rağmen, Freud her zaman biyolojik bir temel olduğuna inandı.

histerik kadın hastalarının anlattıklarına dayanarak ve bunları yorumlayarak, geçmişte *gerçekten* (actual) olmuş çocukluk cinsel travmasıyla erişkinlikteki psikopatoloji arasında doğrudan bir bağlantı kuruyordu. Bu çıkarım aslında anıları, geçmişte olmuş gerçek olayların veya diğer deyişle *olgusal gerçekliğin* (factual reality) basit bir kaydı ya da kopyası olarak gören bir varsayıma dayanıyordu. Bu nedenle Freud, önceleri, bastırmayı (repression) kaldırarak olgusal gerçekliğe ulaşmak için bir terapi yöntemi olarak hipnozu kullandı.

Bir süre sonra, bütün histeriklerin çocukluklarında babaları (ya da başka biri) tarafından gerçekten cinsel tacize uğradıkları tezini sürdürmenin zorlukları karşısında Freud, baştan çıkarma (seduction) teorisini terketti. Ancak çocuklukta cinsel yaşantıların önemine ve bunların nevrozlarda oynadığı nedensel role inanmaktan vazgeçmedi. Bilinçdışı anıların olgusal gerçekliği, bilinçdışı fantazilerin psişik gerçekliğiyle (psychical reality) yer değiştirdi (Freud, 1917). Psişik gerçeklik, temel bilinçdışı arzuların ve fantazilerin gerçekliği idi. Freud burada yine evrensel (türe-özgü) bir mekanizma tanımlıyordu: Ruhsal-içi (intrapsychic) ve güdüsel olarak işleyen bir bilinçdışı ve onun fantazileri. Bu tanım, bireyin öznel gerçekliğinden çok başka bir tür nesnel gerçekliğe vurgu yapıyordu. Anılar fantazilerle yer değiştirmişti, ancak Freud'un nevrozun nedenini nesnel bir yapıyla açıklama amacı değişmedi. Fantaziler bireysel değil, türe özgüydü (filogenetik) ve kaynakları içgüdülerde yatıyordu. Freud teorisini olgusal gerçeklikten (gerçek olayların anıları) psişik gerçekliğe (evrensel fantaziler) kaydırca da, psişik gerçekliği olgusal gerçeklik üzerinden tanımlamaya devam etti. Çünkü fantazilerin içerikleri bir takım gerçek olaylarda temellenmek zorundaydı (Schimek, 1975). Böyle yaparak, nevrozun etyolojik faktörü olarak gerçek olayların anılarına verdiği önemi değiştirmede, teorisine yalnızca bir ara mekanizma (düzey) ekledi: Evrensel fantaziler (psişik gerçeklik). Bu yeni anlayışta, gerçek olayların anıları önemini korudu, ama nevrozun doğrudan nedeni olarak değil de, evrensel fantazilere içerik veren amiller (agent) olarak.

Freud'un geç dönem yazılarından, kariyerinin sonlarında ilk konumuna dönme eğiliminde olduğu görülebilir. 1937'de şöyle diyordu:

"Yeterince sıklıkta, bir nevroitik, korkunç bir olayın olmasını bekleyen bir bunaltı (anxiety) durumuyla sürüklendiğinde, aslında basitçe, zamanında korkutucu biçimde *gerçekten* olmuş bir olayın bastırılmış (bilince çıkmaya çalışan ama çıkamayan) anısının etkisi altındadır ... Bizim kurgumuz (construction) yalnızca kaybolmuş yaşantının bir parçasını *geri getirdiği* (recover) için etkilidir" (1937, s.265).

Bu iki konumun Freud'un klinik teorisine doğrudan ve güçlü yansımaları vardır. 1) Eğer gerçek olayların (çocuklukta cinsel travma gibi) bastırılmış anıları daha sonra ortaya çıkan nevrozun gelişiminden sorumluyorsa, o zaman psikanalistin psikanaliz sürecinde hastaya bu anılarının geri getirilmesinde, yeniden keşfedilmesinde yardımcı olması gerekir. 2) Eğer psişik gerçekliğin bastırılmış fantazileri sorumlu ise, gerçek olaylar fantazileri içeriklendirdikleri için yine anıların geri getirilmesi gerekir. Yalnızca anıların geri getirilmesiyle, bastırılmış fantazilere ulaşılabilir. Böylece nevrozun nedeni ne olarak görülürse görülsün (anılar ya da fantaziler), bastırılmış çocukluk anılarının gün yüzüne (bilince) çıkarılması için bir tür arkeolojik kazı faaliyeti gösterilmesi gerekir ve de bu faaliyetin, eğer başarılı olursa, kendi başına terapötik olduğu düşünülür.

O zaman Freud'un klinik teorisinin ana kavramı olan aktarımın (transference)

çocukluk yaşantılarıyla ilişkilendirilerek tanımlanması şaşırtıcı değildir. Freud bilinçdışında korunmuş bir çocukluk imgesinin ya da fantazisinin doğrudan terapistle aktarıldığını varsaymıştır. Böylece aktarım aynı zamanda tarihsel bir olgu olarak da görülmüştür. Bu aktarım olgusundan kaynaklanan nevrozun, hasta-terapist ilişkisi için uygun bir ortam sağladığı ve terapötik değişim için gerekli olduğu düşünülmüştür. Öte yandan karşı-aktarım (countertransference), terapistin hastaya olan aktarım tepkisi, terapi için önemli bir engel olarak görülmüştür. Çünkü terapistin tamamen nesnel ve yansız (ayna gibi) olması gerektiği kabul edilmiştir.

Şimdiye kadar göstermeye çalıştığım, baskın halde olsa da, Freud'un klinik teorisinin metapsikolojiye dayanan ilk bölümüydü. Diğer bölüm ise psikanalizi arkeolojik bir çabadan çok kurgulayıcı (constructivist) bir etkinlik olarak gören yaklaşımdır. Freud'un klinik teorisinde bu arkeolojik ve kurgulayıcı yönelimler arasında bir gerilim vardır. Freud önce yukarıda anlatılan amprisist/analitik paradigmayla teorisini temellendirdikten sonra, bu temeli metapsikolojisi için korurken, kariyeri boyunca terapi sürecinin kurgulayıcı (ve bir anlamda yorumsamacı) doğasına daha çok inanır oldu (Bouchard & Guerette, 1991). Son makalelerinden biri olan "*Analizde Kurgulama*"nın değişik yerlerinde Freud (1937), ampirisist ve yorumsamacı-kurgulayıcı bakış açılarını bir arada kullanmıştır. Freud önce şöyle der:

"Aradığımız, hastanın unutulmuş yıllarının güvenilir derecede benzer ve gerekli her bakımdan tamam bir resmidir" (s.258).

Bu formülasyon amprisist bir epistemolojiden ve tarihsel, olgusal hakikatin (truth) yeniden keşfedilmesi gereğine inançtan kaynaklanmaktadır. Ancak terapistin görevini tanımlarken yorumsamacı tezin ilk parçasını devreye sokmaktadır:

"Onun [terapistin] görevi arkada bırakılmış izlerden unutulmuş olanı çözmek veya daha doğru bir deyişle onu [unutulanı] kurgulamaktır" (s.259).

Şimdiye dek bilinçdışında kalmış olan çocukluk döneminin acılı olayları bilince getirilir (amprisism) ya da kurgulanır (yorumsama). Freud, hem analistin hem de hastanın hatırlanan halkaları tamamlayarak veya birbirine geçirerek kurgulamaya hakları olduğunu önermiştir. Daha sonra Freud, yanlış kurgulama riskini tartışır ve bir kurgunun doğru ya da kullanılamaz olduğuna yalnızca analize devam ettikçe karar verilebileceği sonucuna varır. Çünkü yalıtılmış bir kurgunun yalnızca bir öneri olarak değeri vardır. Verili bir kavrayışı onaylamak ya da reddetmek için sınamanın (ya da söylemin) geri kalanını beklemek gerektiğine işaret eden yorumsamacı filozoflar da Freud'un bu vargısını paylaşmaktadırlar. Freud daha sonra şöyle devam eder:

"Analistin kurgusuyla başlayan yol hastanın hatırlamasıyla sonuçlanmak zorundadır; ama her zaman bu noktaya varılmaz. Oldukça sık biçimde hastanın bastırıldığını hatırlamasında başarılı olamayız. Bunun yerine, analiz doğru bir şekilde yapılıyorsa, hastada, yeniden ele geçirilmiş bir anı gibi aynı sonuca ulaşan kurgunun hakikatına dair temin edilmiş bir inanç yaratırız." (Freud, 1937, pp.265-266).

Freud'un konuyla ilgili son sözü kabul edilebilecek bu pasajı açılırsak: 1) Analizde ana amacımız hastanın bastırılmış anılarını (olgusal/tarihsel hakikat) hatırlamasını sağlamaktır. 2) Ancak, bir nedenle, bu duruma sıklıkla ulaşılamaz. 3) Bu duruma ulaşılamadığında, hastanın hatırlayamadığı anı gediklerini kurgulamaktan başka çaremiz yoktur. 4) Bunu doğru bir şekilde yaparsak, hastayı kurgunun

hakikiliğine ikna edebiliriz. 5) Eğer durum buysa, kurgumuzla hastanın kendi hatırlamalarının eş değerinde olduğunu söyleyebiliriz.

Bu pasajın psikanalitik teoriyi yorumsamacı/yeniden kurgulayıcı bir açıdan gözden geçirmekte bir başlangıç noktası olduğunu düşünüyorum. Yukarıdaki alıntının ilk bölümü tarihsel hakikatin gücüyle ilgili ampirisist tezi onaylarken, ikinci bölümü yorumsamadan kaynaklanan anlatsal kurgulamanın (narrative construction) gücüne işaret etmektedir. Ancak, Freud'un "kurgulama" kavramıyla Schafer (1976, 1982) ve Spence (1982) gibi çağdaş yorumsamacı psikanalistlerin "yeniden kurgulama" (reconstruction) kavramlarının epistemolojik temelde farklarına dikkat etmek gerekmektedir. Freud hastanın geçmişinin kurgulanmasından bahsederken bile, bir referans çerçevesi olarak olgusal/tarihsel bir hakikatin varlığına inanmayı sürdürmektedir. Freud'a göre tarihsel yorumlama yoluyla kurgulama, son kertede, hastanın gerçek geçmişinin savunmacı çarpıtmalarını ortadan kaldırmak için kullanılmalıdır ve de tarihsel yorumlama hastanın gerçek geçmişiyle uyumlu olmalıdır. Daha sonra ayrıntılı tartışacağım gibi, çağdaş yorumsamacı psikanaliz, klinik teorisini olgusal/tarihsel hakikat temeline gönderme yaparak inşa etmeyi reddeder (Spence, 1982). Freud muhtemelen, metapsikolojisi için "kurgulama" kavramının potansiyel çelişkili gücünün farkındaydı ve de bu yüzden onu tarihsel hakikat ile zorunlu bir ilişki içerisinde tanımladı. Freud, nedenselliğin kuramcısıydı ve nedensellik ona göre yalnızca tarihsel olabilirdi. Diğer bir deyişle, Freud'un "kurgulama"sı, her şeyin ötesinde tarihsel hakikatin hizmetindeyken, diğerlerinin "yeniden-kurgulama"sının tarihsel hakikatla hiç bir ilişkisi yoktur. Freud'un klinik teorisi içindeki bu gerilim, tekçi epistemolojik bir konumu tutmaya çalışırken bir kapsamlı teori inşa etmenin bedeli olarak görülebilir.

Şimdi, Freud'un bu yazının başında ortaya konan iki soruya verdiği cevapları sıralayabiliriz: 1) EVET. Geçmiş, Şimdi'nin dolaysız nedenidir. Geçmişte olmuş gerçek olayların (tarihsel hakikat) bilinçdışına bastırılmış anıları (ya da fantazileri) şimdiki psikolojik problemlerin dolaysız nedenidirler. Başka şekilde söylersek, *ayrı* bir varlık/kategori olarak Geçmiş, Şimdi içinde hala yaşamaktadır. Bu yüzden, 2) EVET. Geçmiş kendi başına, hastanın şimdiki durumunu değiştirmek için kullanılabilecek terapötik bir araçtır. Geçmişin bastırılmış anılarının gün ışığına çıkarılması kendini anlamaya yol açar ve dolayısıyla terapötiktir. Hasta bu anıları hatırlayamazsa, o zaman analist, tarihsel yorumlama yoluyla hastanın geçmişini kurgulamak zorundadır. Ancak, "bizim kurgulamamız, yalnızca kayıp [bastırılmış] yaşantının bir parçasını geri getirdiği için etkilidir" (Freud, 1937, s.265). *Kısaca, Freud'a göre, tarihsel hakikatla tarihsel yorumlama çelişkili olabilecek kavramlar değildir, birbirlerini tamamlarlar.*

Freud ve İnsan Belleği

Freud'un yukarıda anılan iki "evet" cevabıyla, insan bilişi (cognition), özellikle insan belleği hakkındaki temel varsayımları arasında güçlü bir ilişki vardır. Üç temel varsayımın ayırdedilebileceğini düşünüyorum: 1) *Edilgen kayıt* (passive registration) *varsayımı*: Algıların ve düşüncelerin (ve de anıların) içerikleri, özgün biçimlerinde, dış nesnelerin ve olayların dolaysız yansıması ya da tıpkısıdır. Aynen dürtü yatırımının (cathexis) biyolojik süreçlerde ve bedensel ihtiyaçlarda temellenmesi gibi, bilinçdışının içeriği de dış olayların edilgen bir şekilde kayıt edilmesiyle temellenir. Bu içerikler ilk başta kayıt edildikten sonra savunma mekanizmaları tarafından bozunuma uğratılabilirler. Ancak, savunma mekanizmaları psikanaliz yoluyla kaldırılabilirse,

bilinçdışı içeriklerinin özgün biçimleri gün ışığına çıkarılabilir. 2) *Nesnel temsil* (objective representation) *varsayımı*: Birinci varsayım doğru ise, dışsal nesnelerin zihinsel temsilleri, bu nesnelerin tıpkısıdır. Dolayısıyla, bu zihinsel temsiller dışsal nesnelere kadar nesnelirler. 3) *Bozulmamış* (intact) *Geçmiş varsayımı*: İlk iki varsayımın sonucu olarak, uzak geçmişe dair anılar - olgusal ya da psikik kökenli olsunlar - Şimdi içinde bozulmadan korunmaya devam ederler ve böylece şimdiki davranışın birinci dereceden belirleyeni olarak davranabilirler.

Kolayca görülebileceği gibi, bu üç temel varsayım birbirleriyle ileri derecede ilişkilidir ve kendi içlerinde tutarlıdır. Ancak dışsal tutarlılıkları, bu makalenin daha sonraki bölümlerinde gösterileceği gibi, oldukça tartışmalıdır.

Yorumsamacı Psikanaliz

Daha önce de ifade edildiği gibi, yorumsamanın epistemolojik konumu doğa bilimlerinininkinden tamamen farklıdır. Yorumsama, tekçi konumu ve dolayısıyla, ampirisist/pozitivist epistemolojiyi reddeder. Nedensel açıklama ve nesnellik ulaşılamaz, saçma hedeflerdir. Bunun yerine yorumla anlama ve öznelarasılık (intersubjectivity) vurgulanır (Strenger, 1991). Yorumsamanın psikanaliz üzerine yansımaları, psikanalizin geleneksel anlayışları için ciddi bir meydan okuma şeklinde karşımıza çıkmıştır. Örneğin, Freud'a tamamen zıt bir şekilde, Gill (1992) psikanalizin, fizik, kimya ve biyoloji gibi bir doğa bilimi değil de bir yorumsama bilimi, insani anlamların, yorumun bilimi olduğunu iddia etmiştir. Aynı şekilde, Schafer'a (1976) göre, psikanaliz, geçerlilik ölçütleri doğa bilimlerinden farklı olan bir yorumsama projesidir.

Yorumsama: Anlama bilimi

Yorumsama, kendisini, "anlama bilimi" olarak tanımlamaktadır. İlk başta, bu disiplin, metinlerin yorumu ve eleştirisiyle ilgili sorunlar ve yöntemlerle ilgili olarak ortaya konmuştur. Önceleri, anlamada "açıklama"nın rolüne karşı çıkarak, yorumsamanın bir yöntem olarak insan bilimlerini birleştirmede kullanılabileceği umulmuştur. Palmer'a (1969) göre, yorumsama sürecinin beş genel ilkesi şöyledir:

1) Yorumsama süreci, bariz (self-evident) olmayan bir gerçekliğin anlaşılması demektir. Bu anlama faaliyeti, saklı hakikatin ortaya çıkarılması ve kurgulanmasına eşdeğerdir. Söylem özgül bir dilsel anlama sahipken, bir terapist ve hastası için taşıyabileceği daha derin anlamlar neredeyse sınırsızdır ve bu derin anlamlar hasta kadar terapist ve de söyleme bağlıdır. Örneğin, aynı rüya, her terapistin özgül dünyasına bağlı olarak farklı bir şekilde yorumlanacak ve yeniden kurgulanacaktır. 2) Anlamak, döngüsel diyalektik bir süreçtir. Buna bağlı olarak, yorumsama sürecinde mutlak başlangıç noktaları saptanamaz. Gerçekte, anlama süreci mecburen, hastanın dediklerinin genel anlamının ilk yorumuyla başlar. Diğer formülasyonlar bu ilk anlayışın üzerine inşa edilir. Bu yüzden, anlama süreci önceki sezgilere dayanır. Ve bu sezginin kendisi zaman içinde sorgulanacaktır. Yorumsama döngüsü budur. 3) Yorumsamaya bağlı anlama faaliyeti aynı zamanda geçicidir. Hastanın söyleminin anlamı terapistin sorduğu sorulara ve neyi duymak ve anlamak istediğine bağlıdır. Bu da sonuç olarak terapistin kuramsal yönelimi, çatışmaları (conflict), önyargıları, inançları, şimdiki beklentileri ve geçmiş tercihleri tarafından etkilenir. Nesnel ve öznel karşı-aktarım

(countertransference) artık bir engel olarak görülmez. Karşı-aktarım, kaçınılmazdır, her zaman mevcuttur ve bir "anlam projesi" kurmaya yardım eder. Kurulan anlam projesinin anlatı (narrative) bağlamında verimli olup olmadığı ise ancak anlatı açıldıkça anlaşılabilir. 4) Hastayı tamamen anlayabilmek için terapistin belli bir duyarlılığa sahip olması gerekir: Terapistin kendi iç dünyasıyla yakın bir ilişkide olması onu hastasıyla benzer bir konuma koyar. Terapistin, diğer bir insanın neler yaşayabileceğini tahayyül edebilmek için kendi ihtiyaçları, arzuları ve tepki verme tarzları hakkında sahici bir farkındalığa sahip olması gerekir. Böyle bir kendini anlama hali olmadan, terapist, hastasının söylemindeki derin anlamı kavramasını sağlayacak insani gerçekliğin evrensel yapısıyla ilişki kuramaz. 5) Sahici (authentic) bir açıklığa sahip olmadan, terapist hastasını gerçekten anlayamaz. Terapistin dinlemek için belli bir istek geliştirmesi gerekir. Bu da ancak kendi önyargılarını sorgulayarak, hasta bir konuda bir şey aktarmadan o konuda bir şey bilmeyerek (ya da bildiğini varsaymayarak) olabilir. Eğer terapist kendi anlam beklentileri içinde kapalı bir şekilde kalırsa, hastanın sözel ve sözel-olmayan söylemindeki bir sürü olasılık farkedilmeden geçecek ve hasta tam anlamıyla anlaşılmamış olacaktır.

Nedenler (cause) yerine sebepler (reason)⁷

Psikanalizin yorumsamacı versiyonu Geçmiş'le Şimdi arasında nedensel bir ilişkinin varlığını kabul etmez. Bu akıma göre, klinik anlatılar, tarihsel (veya bilimsel) hakikat adayları değil, ama terapide kullanılan değişim araçlarıdır (Schimek, 1975). Gerçek Geçmiş'i basitçe yeniden ortaya çıkarmak mümkün değildir (Spence, 1982). Geçmiş'e yönelik tüm anıştırmalar, "şimdi-ve-burada"yı dolaylı ve dirençli bir şekilde ima ediyor tarzında yorumlanmalıdır (Gill, 1984; Schafer, 1983). Klinik psikanalizde kazılarak gün ışığına çıkarılacak hiç bir şey yoktur. Geçmiş, Şimdi'nin bir ürünü olarak görülür.

Daha önce de hafifçe değinildiği gibi, yorumsamacı psikanalistlerin kalkış noktası, tarihsel hakikat ve tarihsel yorumlama kavramları (ya da daha genişletirsek, metapsikoloji ve klinik teori) arasında bir gerilim, hatta bir çelişki görmüş olmalarıdır. Böyle bir noktaya varmalarının ana nedenlerinden birinin Freud'un nevrozun nedensel etyolojik modelinin şimdiye kadar ampirik olarak doğrulanamamış olmasından kaynaklandığına inanıyorum. Çünkü bir süredir, başka bir eleştiri dalgası (Grunbaum, 1986)⁸, psikanalizi, nedensel modelini ampirik olarak kanıtlaması yönünde zorlamaktadır. Psikanaliz amprisist/pozivist çerçevede tanımlanmaya devam ettikçe bu eleştirinin haklılığı sürecektir. Psikanalizin bu eleştiriye cevabı iki farklı çizgide gelişmiştir. Kimileri ampirik (uzunlamasına-longitudinal, kontrollü) araştırmaların

⁷ Türkçede "neden" ve "sebebe" kelimelerini genellikle eşanlamlı olarak kullanmamıza rağmen, bu yazıda kritik bir ayrıma işaret ediyorlar. "Neden" (cause), öznenin durumunu belirleyen ama öznenin şimdiki durumundan bağımsız, onun dışında bir varlığı olan, dolayısıyla "nesnel" etkenler için kullanılıyor. "Sebebe" (reason) ise öznenin durumunu belirlemekle birlikte, öznenin şimdiki durumundan bağımsız olmayan, dolayısıyla "öznel" etkenler için kullanılıyor.

⁸ Grunbaum (1986) analitik durumda elde edilen verilerin temiz (bulaşılmamış) olmasını sağlamanın imkansız olduğunu iddia etmektedir. Ona göre, klinik çalışmalar kendi başına psikanalitik teorinin temelini oluşturamaz. Ancak psikanalizin yanlış olduğunu da söylememektedir. Eleştirisi, yalnızca psikanaliz uygulayarak teorinin geçerliliğinin çıkarsanamayacağıdır. Onun yerine, teorinin rehberlik ettiği klinik uygulamaların doğru olup olmadığını bilmek istiyorsak, ampirik (kontrollü, uzunlamasına ve deneysel) araştırmalar yapılması gerekir. Grunbaum, psikanalitik nöroz teorisini, çocuklukta olaylarla nihai psikopatoloji arasında nedensel bağlantılar kuran bir dizi varsayım olarak görmektedir.

önemini vurgulamaya başlarken kimileri de (yorumsamacılar), ilk başta metapsikolojiyi reddederek klasik psikanalizin geleneksel epistemolojisini topyekün değiştirme yolunu tercih etmişlerdir. Böyle yaparak, ampirisizm kaynaklı eleştirilere başışık bir klinik teori yaratmış görünmektedirler. Kısaca, yorumsamacı psikanaliz, psikanalizin klasik koordinatlarını (metapsikoloji) değiştirerek, onu yeniden formüle etme girişimi olarak görülmelidir. Örneğin, Arcaya'ya (1991) göre, yorumsamacı yaklaşım, ruhsal-içi varsayımsal yapılar (örneğin dürtü, içselleştirilmiş nesne gibi) yerine, fenomenolojik gerçeklik (örneğin dil) üzerinden hastanın durumunu tutarlı bir şekilde anlamak için kullanılmalıdır.

Strenger (1991), yorumsamacı psikanalitik anlayışın beş ana tezini şöyle sıralamaktadır: 1) Metapsikoloji bırakılmalıdır. 2) Psikanaliz kişisel-altı (subpersonal) terminolojiden sakınmalı ve yalnızca kişisel terimler kullanılmalıdır. "Neden?" sorularına klasik psikanalizde yapıldığı gibi güdülere gönderme yapan isimlerle değil de, eylemlerin zarflandırılmış tanımlamalarıyla cevap vermelidir. 3) Psikanaliz davranışı nedenler düzeyinde açıklamaz, çünkü ön görü (predict) gücü yoktur. Psikanaliz nedenler yerine sebepler (reason) düzeyinde açıklar. Sebepler neden değildir, çünkü nesnel değildirler, dünyayla değil, dünyanın zihinsel olarak nasıl temsil edildiğiyle ilgilenirler. 4) Psikanaliz anlamlarla ilgilidir. 5) İnsan davranışını yorumlamanın her zaman bir çok yolu vardır ve psikanaliz bunlardan yalnızca biridir.

Bu tezlerden de anlaşılabilirliği gibi, teorik kaymanın ana eksenini nedenlerden sebeplere ya da diğer deyişle nesnellikten öznelliğe geçiş oluşturuyor. Bu kayma sanırım klasik psikanalizle onun yorumsamacı revizyonu arasındaki altta yatan en önemli farka da işaret ediyor. Klasik psikanaliz, bazı içsel tutarsızlıklarına rağmen, gelişim, kişilik ve klinik alt-teorileriyle birlikte bir kapsamlı teoridir. Oysa yorumsamacı psikanalizin kapsamlı teori olmak gibi bir iddiası yoktur. Ana amacın, diğer alanları (gelişim ve kişilik) dışarıda bırakıp içsel olarak tutarlı bir klinik teori inşa etmek olduğu söylenebilir. Diğer bir deyişle, yorumsamacı psikanaliz kendini tek bir alanla sınırlayarak, bir kapsamlı teori inşa etmenin bedelini ödemekten sakınmaktadır.

Anlatısal hakikat/Anlatısal ahenk (coherence)

Daha önce belirtildiği gibi, yorumsamacı psikanalizin kalkış noktası tarihsel hakikatle tarihsel yorumlama (kurgulama) kavramları arasındaki gerilim/çelişkiydi. Yorumsamacılar psikanalizin nedensel ilişkilerle ilgilenmediğini, daha doğrusu ilgilenmemesi gerektiğini iddia ettikleri için, artık tarihsel hakikat (Geçmiş'in gerçek olayları) şimdiki durumun nedeni olarak olarak görülemez.⁹ Onun yerine, klinik psikanalizin bir *tarihsel hayat* (life-historical) disiplini olarak yeniden tanımlanmasını talep edilmektedir. Bu yaklaşımda ana amaç, hastanın geçmişiyle bugününü anlatısal bir ahenk üzerinden bütünleştirerek anlamlı bir hayat hikayesi (anlatısal hakikat) yaratmaktır (Schafer, 1983; Spence, 1982). Tarihsel hakikat anlamında değil de anlatısal hakikat anlamında Geçmiş'ten öğrenmenin mümkün olduğunu öne sürmektedirler.

Romanyshyn (1982), psikolojik olanın hastanın biyografisindeki ampirik olaylar

⁹ Bu yüzden, Grunbaum'un gibi ampirisizm temelli eleştirilerin yalnızca metapsikolojiye uygulanabileceğini, klinik teorinin ise bu tür eleştirilere başışık olduğunu iddia edebilirler.

değil de bu olayların bir hikaye örmek için biraraya getiriliş tarzları olduğunu söylemektedir. Dolayısıyla, olayların kendilerinden çok, onların anlatısal örgüsü psikanalizin alanına girmektedir. Aynı şekilde, Spence (1982) anlatısal hakikatle tarihsel hakikat arasındaki zıtlığa dikkat çekmektedir. Anlatısal hakikat pragmatik olarak etkiliyken, tarihsel hakikat nesnel ve olgusal olmasına rağmen, terapi şimdiki zamanda yapıldığı için ulaşamaz ve yersizdir.

Bütünün parçalarıyla ilişkisinde olduğu gibi, anlatının basit kökensel (genetic) yorumlamalardan daha geniş olduğu öne sürülmektedir. Anlatı, fantazileri, anıları, travmatik olayları, içselleştirilmiş nesne ilişkilerini ve karakteri kuşatan hayat hikayesiyle ilgilidir ve bunlarla olgusal olayların, belirtilerin ve nesnel uyum derecesinin arasındaki bağlantıların kurulmasını sağlar. Basit kökensel yorumlama ise, tersine yalnızca tek bir olay kategorisiyle ilgilenir (Bouchard & Guerette, 1991).

Yorumsamacı psikanalizde tarihsel yorumlama, anlatısal hakikatin yeniden kurgulanmasına tekabül eder. Anlatısal hakikat de tamamen öznedir. Oysa klasik psikanalizde tarihsel yorumlama nesnel tarihsel hakikate ulaşmanın aracıdır. Bu radikal farka rağmen, her iki anlayış da *tarihsel* yorumlamadan bahsetmektedir. Bu anlamda, yorumsamacı psikanalizin de büyük ölçüde Geçmiş-yönelimli olduğu söylenebilir. Genel olarak yorumsama disiplininde böyle bir Geçmiş-yönelimlilik yok iken onun psikanalitik versiyonunda vardır. Bunun en bariz örneği Spence'in (1982) çalışmalarında görülebilir. Spence, hastanın geçmişinin anlatı düzeyinde yeniden kurgulanmasının terapi sürecini kolaylaştıracağını iddia etmektedir. Çünkü böyle bir yeniden kurgulama daha ahenkli ve anlamlı bir hayat hikayesi yaratacaktır. Spence göre daha örtük ama yeterince güçlü biçimde, Schafer da (1983, 1992) psikanalizde mümkün olan tek şeyin anlatısal tarihlerin (yeniden) kurgulanması olduğunu belirtmektedir. Schafer psikanalitik süreci, hastanın bugününe ve geçmişine dair hikayelerin kurgulanması, yeniden kurgulanması ve iç içe geçirilmesi (telescoping) olarak tanımlamaktadır. Schafer'a göre nesnel olgular yoktur, yalnızca hastanın ve analistin öznel kurguları vardır. Analist, hastanın anlatısındaki tekrarları saptayarak hem bugünün hem de geçmişin hikayelerini giderek daha ahenkli ve yoğun bir şekilde kavrar. Böylece aynı zamanda bilinçdışı zihinsel etkinliğin zamandışı karakteri de aktarımda şimdi-ve-burada ortaya çıkar. Analiz sürecinde beliren bir sürü olasılık arasında yapılan tercihler, analistin teorik eğilimi ve hastanın analistin müdahalelerine verdiği tepkilerce yönlendirilir. Anılarını algılamak ve kurgularken hastanın verdiği tepkiler şimdi-ve-buradadır. Schafer, şimdi-ve-buradayı vurgulamasına rağmen, hala hastanın şimdiki durumunu değiştirmek için anlatısal geçmişinin (yeniden) kurgulanması gereğinden söz etmektedir. Nesnel/korunmuş (preserved) bir geçmişin olmadığını ve Geçmiş'in Şimdi'nin icadı olduğunu düşünmekte, ama yine de bu icat edilmiş geçmişin (yeniden) kurgulanmasıyla terapötik bir değişime ulaşabileceğini belirtmektedir. Öyle görünmektedir ki, Geçmiş, klasik psikanalizden yorumsamacı psikanalize geçildiğinde "olgu" niteliğini kaybedip "icat" olmuş, ama yine de terapötik bir araç olarak önemini korumuştur.

Yine bu makalenin girişinde sunulan sorulara dönecek olursak, yorumsamacı psikanalizin cevapları şöyle sıralanabilir: 1) HAYIR. Geçmiş, Şimdi'nin nedeni değil, ürünüdür. Psikanaliz, nesnel ve nedensel açıklamalar yerine öznel sebeplerle ilgilenmelidir. Sonuç olarak, klasik psikanalizde denilenin aksine, Geçmiş, Şimdi içinde ayrı bir varlık olarak yaşamamaktadır. Ancak, 2) EVET. Geçmiş, hastanın şimdiki durumunu değiştirmede hala -ama farklı bir anlamda- terapötik bir araçtır. Kişisel

geçmişin ahenkli bir anlatı haline dönüştürülmesi hastanın kendisini daha anlamlı bir düzeyde anlayabilmesi için gereklidir. Klasik psikanalizin aksine, "tarihsel hakikat" reddedilir ve "anlatısal hakikat"la ikame edilir. Hastanın geçmişine dair anlatısının yeniden kurgulanması anlamına gelen tarihsel yorumlamanın şimdiki durumu değiştireceği umulur.

Yorumsamacı psikanaliz ve insan belleği

Schimek (1975) yorumsamacı psikanalizin genel olarak insan bilişi ve özel olarak da insan belleği üzerine temel varsayımlarını özetlemiştir:

"Freud'un sandığının aksine yalnızca anılar değil, şimdiki yaşantılarımızın algısı da edilgen, kamera-gibi bir kayıt olmaktan çok uzak biçimde, seçici olarak tanzim edilmekte ve tasarımlar (schemata), güdüler, geçmiş yaşantılar tarafından anlamlandırılmaktadır. . . Analitik yorumlamalar geçmişini eskiden olduğu gibi yeniden kurgulayabilir mi? Freud'un yaklaşımının karşısına seçici kurgulama biçimindeki yorumlama kavramıyla çıkılabilir. Bir zamanlar yalnızca eylemler veya somut imgelem örüntüleri (pattern) biçiminde varolanlar daha geniş ve daha soyut sembolik ilişkilerin ve yeni anlamların seçici kurgulanması. *Belki de geçmiş yalnızca, bugünü biçimlendirmeye bir zamanlar yardımcı olduğu kadar vardır ve sürekli olarak bugün tarafından tekrarlayıcı veya yenilikçi olabilecek tarzlarda yeniden biçimlendirilmekte ve yeniden yaratılmaktadır.*" (s. 860, abç).

Freud'un bellek üzerine temel varsayımlarıyla karşılaştırmak üzere Schimek'e dayanarak şu varsayımlar sıralanabilir: 1) *Seçici işletim (selective processing) varsayımı*: Anıların ve algıların içerikleri dışsal nesnelere ya da olayların doğrudan bir yansıması ya da tıpkısı değildir. Anılar ve algılar seçici olarak işlenir ve tanzim edilirler. 2) *Öznel temsil varsayımı*: İlk varsayım doğru ise, dışsal nesnelere/olayların zihinsel temsilleri, dışsal nesnelere/olayların tıpkısı değildir. Dolayısıyla bu temsiller nesnel değil öznel - kişi tarafından yeniden kurgulanmışlardır. Bu yüzden zihinsel temsiller dış dünyada simgelediklerinden bir şekilde farklıdır. 3) *Yeniden kurgulanmış Geçmiş varsayımı*: İlk iki varsayımın sonucu olarak, uzak geçmişin anıları (olgusal ya da psişik kökenli olsunlar) Şimdi'de bozulmamış halleriyle bulunmazlar, onun yerine Şimdi tarafından sürekli yeniden kurgulanırlar.

Bellekle ilgili bu üç varsayım, Freud'un kine göre neredeyse tamamen zıt bir konumu yansıtmaktadır. Artık klasik ve yorumsamacı psikanalizin insan belleğiyle ilgili varsayımlarını bellek araştırmaları ışığında inceleyebiliriz.

Bellek Araştırmaları

"Yeniden kurgulamak" ile "geri getirmek" arasında psikanaliz-içi geçen bu tartışmaya bilişsel psikolojinin insan belleği alanında yakın zamanlarda kaydettiği ilerlemeler ışığında bakmanın bazı açımlar getirebileceğini düşünüyorum.¹⁰ Bu makalenin ana tartışma konusu geçmişe dair kişisel anıların nasıl hatırlanıp işlendiği

¹⁰ Ancak bu konuya girmeden önce bir noktayı vurgulamakta fayda var. Bilişsel yaklaşımlarla psikodinamik yaklaşımlar arasındaki en temel fark, insanın zihinsel işlevselliğinin farklı düzeylerini farklı bir hiyerarşiye tabi tutmaları olarak özetlenebilir. Psikodinamik yaklaşım için "duygulanım" (affective) ana belirleyici düzeyken ve biliş/davranış düzeyleri son kerte ona tabi iken; bilişsel yaklaşımlarda, adından da anlaşılacağı gibi "biliş" asıl düzeydir ve duygulanım ona tabidir. Bu ana ayrım noktasında bilişsel psikolojiyle bir yakınlık hissetmesem de katkılarının psikodinamik bir çerçeveye tercüme edilemeyeceğini düşünmüyorum. Zaten son yıllarda bu iki anlayış arasında giderek artan bir yakınlık söz konusu.

olduğu için bellek araştırmalarında bizi özellikle ilgilendiren bir alan var: Özyaşamsal bellek.

Özyaşamsal belleğin en çok kabul gören ve en özgül tanımı Brewer'a (1986) ait: *Benlikle (self) ilgili bilgilerin belleği*. Brewer'a göre benlik, yaşantılayan Ben (ego), benlik tasarımı (schema), ilgili kişisel anılar ve özyaşamsal olgulardan oluşuyor. Bu yaklaşımda merkezi rol benlik tasarımına veriliyor. Benlik tasarımı, benlikle ilgili genel bilgileri içeren bilişsel bir yapı olarak tanımlanıyor. Bu bilgilerin, dışarıdan alınan benlikle ilgili verilerle etkileşen *bilinçdışı* zihinsel yapılarda örgütlendiği düşünülüyor. Benlik tasarımı bir kez geliştiğinde muhtemelen çok yavaş değişiyor ve bu sayede kişiye zaman boyutunda belli bir tutarlılık sağlıyor.

Brewer'a göre, müteaddit defalar benzer yaşantılara maruz kalmak, o yaşantılar için genel bir imgenin (genel kişisel anılar) doğmasına yol açıyor. Genel kişisel anılar, ilgili algı sistemlerinin soyutlama özellikleriyle sınırlı. Aynı biçimde kişi kendisiyle ilgili yaşantılarla karşılaştıkça benlik tasarımı biçimleniyor. Buradaki varsayım, benlikle ilgili verilerin karmaşık bir bilgi alanı yaratması ve diğer alanlardaki veriler gibi genel bilgi yapıları biçiminde örgütlenmesi. Bu benlik tasarımı bir kez oluştuktan sonra kişinin algılamasını ve kendisiyle ilgili verileri hatırlamasını etkilemeye başlıyor ve kişinin kendisiyle ilgili eylem biçimlerinin belirleyicisi oluyor. Benzer biçimde Neisser (1986) şöyle diyor:

"Hatırlama her zaman kurgusaldır. . . Ne kadar uydurduğunuz ve savsaklamaktan ne kadar memnun olduğunuz hatırlama anındaki durumunuza ve niyetlerinize bağlıdır. . . [Yeniden kurgulama] eylemi, benlik tasarımı ve anlatının tasarımsal gelenekleri tarafından güçlü biçimde etkilenir" (s.78).

Benlik tasarımı bellek çalışmalarına girdikten sonra özyaşamsal belleğin yeniden kurgulayıcı özelliğine vurgu yapan teorilerin etkinliği artmıştır. Özyaşamsal anıların soyutlama (kavramsallaştırma) yoluyla örgütlenebildiği olgusu da bu teoriler için ayrı bir destek olarak görülmektedir. Ross (1989), "benliğin örtük (implicit) teorileri" kavramını kullanarak özyaşamsal belleğin yeniden kurgulayıcı özelliğini vurgulayan anlayışı daha da geliştirmiştir. Ross'a göre insanların kendileriyle ilgili örtük teorileri vardır. Bu teoriler kişisel değişim ya da süreklilik konularında kişilerin sahip olduğu ilkelerin ve atfetme tazlarının tutarlılığını sağlarlar. İnsanlar bu örtük teorileri kişisel tarihlerini kurgulamak için de kullanırlar. Bu kurgulama süreci anıları hatırlarken hatalara yol açabilir.

Benlik tasarımı kavramı, kendi başına, doğrudan gözlenebilir/ölçülebilir deneysel verilere dayanan geleneksel bilişsel psikoloji için radikal bir değişiklik olarak görülmelidir. Bir teorik kavram olarak benlik tasarımı, geleneksel yaklaşımın indirgemeci/amprisist sınırlarını aşmada elverişli bir araç olabilir. Dahası, benlik tasarımı, daha sonra tartışacağım gibi, psikodinamik bir çerçevede kişiliğin bilişsel parçası olarak da okunabilir. Bilişsel yönelimli psikologların çoğu artık kişinin geçmiş yaşantılarını işleyen benlik tasarımı diye bir yapının varlığını kabul etmektedir (Brewer, 1986; Markus,1977). Bu yapının ayrıca kişinin dikkat (Markus, 1977), algılama (Brewer, 1986), bellekte tutma (retention) (DiSibio, 1982), hatırlama (Barclay, 1986; Brewer, 1986; DiSibio, 1982; Neisser, 1986), değerlendirme (Greenwald, 1980) ve kavrayış yetilerini (DiSibio, 1982) denetlediği ve uyarladığı bildirilmiştir. Benlik tasarımı diye bir yapı varsa ve bu yapı çeşitli bilişsel süreçleri denetleyip uyarlıyorsa insan

bilginin yeniden kurgulayıcı bir doğası olduğunu kabul etmemiz gerekmektedir. İnsanı fotoğraf makinesi (ve de hatta, konumuz dışında ama, bilgisayar) benzeri bir şekilde tahayyül etmenin pek gerekçesi yokmuş gibi görünüyor. İnsan, geçmiş yaşantıları, mevcut durumu ve geleceğe dair beklentileri üzerinde temellenen benlik tasarımına dayanarak seçici bir şekilde dikkat ediyor, algılıyor ve hatırlıyor (Conway, 1990; Hirt, 1990). Ayrıca benlik tasarımı şimdi-ve-burada, şimdiki zamanda çalışan bir yapı. Yaşantıları şimdi-ve-burada süzüyor, uyarlıyor, yeniden kurguluyor ve yaratıyor.

Kısaca göz gezdirdiğim bellek çalışmaları Freud'un yukarıda sıraladığım bellekle ilgili birinci ve üçüncü varsayımlarını desteklemiyorlar. Freud'un *edilgen kayıt* ve *bozulmamış geçmiş* varsayımlarının tamamen yanlış olduğu söylenebilir. Bu varsayımlar için yorumsamacı psikanalizin geliştirdiği karşı tezler ise bellek çalışmalarıyla uyumlu görünüyor. Benzer biçimde, zihinsel temsillerin doğası ile ilgili ikinci varsayımlara bakıldığında, Lakoff'un (1988) gösterdiği gibi zihinsel temsillerin nesnel olamayacağı ve yaşantısal (öznel) olduğu görülüyor. Lakoff'a göre, Freud'un varsaydığı gibi dışsal gerçeklikle zihinsel temsiller arasında bir tekabülilik ilişkisi yok. Zihinsel temsillerin dışsal gerçeklikteki karşılıklarına nesnel olarak tekabül etmemelerinin ana nedeni de insanın doğasında var olan ve tasarımlaştırma, sınıflandırma ve metafor gibi mekanizmaları kullanan *imgesel yansıtma* (imaginary projection) yeteneği. Bu durum aynı zamanda hiç bir zihinsel sürecin matematiksel anlamıyla algoritmik¹¹ tarzda çalışmadığını da gösteriyor. Kısacası, klasik psikanalizden çıkarsadığım nesnel zihinsel temsiller varsayımının yanlış, buna karşılık yorumsamacı alternatifinin doğru olduğu ortaya çıkıyor.

Bazı açıklamalar

Bu yazıda şimdiye kadar klasik ve yorumsamacı psikanalitik yaklaşımların Geçmiş'le ilgili olarak üç noktada ayrıştıklarını göstermeye çalıştım: 1) Kapsamlı teori - tekil alan (klinik) teorisi karşıtlığı, 2) insan belleği hakkındaki temel varsayımları, 3) İki önemli konudaki konumları: a) Geçmiş'in Şimdi üzerindeki nedensel etkisi ve b) hastanın şimdiki durumunu değiştirmek için geçmişinin terapötik bir araç olarak kullanılıp kullanılamayacağı. Bu son bölümde makale boyunca sıralanan farklılıkların dolayımıldığı noktaları bir miktar açıklamak istiyorum.

Kapsamlı teori - tekil alan (klinik) teorisi karşıtlığı

Daha önce belirttiğim gibi, klasik psikanaliz bir çok farklı alanı içermesi anlamında kapsamlı bir teori iken, yorumsamacı psikanaliz kendini yalnızca tekil bir alanla (klinik alan) sınırlamış görünmektedir. Freud'un derdi yalnızca tutarlı bir klinik teori kurmak değil, aynı zamanda gelişimsel süreçleri ve kişilik yapısını da açıklamaktı. Bir teori ne kadar kapsamlı olursa içsel tutarlılığını sağlamak da o kadar zorlaşıyor. Freud bu bedeli ödedi ve örneğin tarihsel hakikatla tarihsel yorumlama arasındaki gerilimde olduğu gibi içsel tutarsızlıklarla malul bir teori geliştirdiği için eleştirildi. Yorumsamacı revizyon ise böyle bir bedel ödemekten kaçınmak için kendini yalnızca klinik alanla sınırladı. Görünürde yorumsamacı psikanalizin önerebileceği her hangi bir gelişim ya da kişilik teorisi yok. Bana öyle geliyor ki ulaşılmaması gereken asıl hedef, teorinin kapsamını daraltıp içsel tutarsızlıklara karşı bağışık hale getirmek yerine,

¹¹ Algoritmik: Sonuca/hedefe, doğru bir tarzda ulaşmayı garanti eden yol, yöntem.

kapsamdan ödün vermeden ilgili bütün alanları kucaklayabilecek olabildiğince tutarlı bir teorinin yaratılması olmalı. Açık ki çağımızın en etkili kapsamlı teorileri (Freud'un ve Marks'inkiler) bir süredir çekiciliklerini kaybettiler ve postmodern proje, kapsamlı teori ihtiyacına ciddi bir meydan okuma çabası icinde. Kapsamlı teoriler içinde bir çok tartışmalı ve/veya tutarsız noktaların olmasının bizi, her tür kapsamlı teori ihtiyacını reddetme noktasına götürmemesi gerektiğini düşünüyorum. Freud'u (ya da Marks'ı) beğenmeyebiliriz ama bireyin (ya da toplumun) tüm mümkün alanlarını kucaklama niyetlerinin hala peşinde koşmaya değer bir proje olduğuna inanıyorum. Psikanalizin radikal bir şekilde gözden geçirilmesi gerektiğini ve bu haliyle anlamlı bir kapsamlı teori olamayacağını düşünsem de, aynı zamanda, özellikle tamamlayıcı bir kişilik teorisi olmadan makul bir klinik teorisinin her hangi bir geliştirilme yolunu da göremiyorum.¹² Özetlersem, klinik teori anlamında klasik psikanalizden çok yorumsamacı yaklaşım bana daha cazip gelse de, yorumsamacıların hiç gündemlerinde olmayan Freud'un kapsamlı teori geliştirme niyetini paylaşıyorum.

İnsan belleğiyle ilgili temel varsayımlar

Daha önce Freud'un varsayımlarının insan bilişinin bağlantıcı (associationistic)/nesnelci tıpkı (copy) teorilerine dayandığını ve bu yüzden yanlış olduğunu göstermiştim. Öte yandan, yorumsamacıların bellek varsayımlarının bellek çalışmaları tarafından büyük ölçüde desteklendiği de ortaya çıkmıştı. Bu durum yorumsamacı psikanaliz için büyük bir avantaj sağlasa da , aşağıda göstermeye çalışacağım gibi bu avantajı teorilerine yansıtıklarını söylemek pek mümkün görünmüyor.

Bellek çalışmalarının bize gösterdiği en önemli nokta, bilişsel süreçlerimizi çeşitli düzeylerde yeniden kurgulayan benlik tasarımı denilen bir yapının (ya da yapıların) olması. Eğer bu doğruysa, bu yapıların kişinin zaman ve mekan boyutlarında bir şekilde tutarlı olarak davranmasını sağladığını söyleyebiliriz. Diğer bir deyişle, benlik tasarımı, kişinin bilişsel işlem (algılama, düşünme, vb.) tarzını belirleyen ana elemandır. Bu noktada, bilişsel psikolojinin "benlik tasarımı" kavramıyla, Shapiro'nun (1965) psikodinamik çerçevede tanımladığı "tarz" (style) kavramı arasındaki benzerlik dikkate değerdir. Shapiro'ya göre tarz, "bir işlevsellik biçimidir" (1965, s.1). Bu genel işlevsellik biçimleri kişiliği (ya da karakteri) oluştururlar. Tarz, düşünme ve algılama, duyguları yaşantılama biçimlerini, öznel yaşantı ve etkinlik hallerini kapsar. Tarz, kişinin içinde yaşadığı tutarlı bir örüntüdür (configuration) ve de patolojik belirtilerin biçimlerini, savunma mekanizmalarını, uyum yetilerini belirler. Shapiro'nun "tarz" (ve de onunla bağlantılı olarak kişilik) kavramı duygulanım ve etkinlik hallerini de kapsadığı için benlik tasarımına göre çok daha geniştir, ama ikisinin de benzer rolleri vardır. İkisi de değişik yaşantılama hallerini denetleyen/uyarlayan/kurgulayan/belirleyen bir tür merkezi işlemci olarak görülürler.

¹² Gelişim teorisi, erişkinlerin psikoterapisinde kişilik teorisi kadar merkezi önemde olmamasına rağmen, bebek-çocuk psikoterapisi, çocuk yetiştirme, koruyucu ruh sağlığı ve eğitim gibi konularda kilit bir konum işgal eder.

Farklı bir bakış açısından ama benzer sonuçlara vararak Stern (1985), bilişsel psikolojiyle psikanalizin nasıl bağlantılandırılabilirliğini göstermiştir. Stern'e göre, ana benlik duygusunun (sense of self) farklı boyutları (amillik-agency, ahenk-coherence, duygulanımlılık-affectivity, süreklilik-continuity), epizodik bellekteki¹³ genelleşmiş etkileşim temsillerini (İng.: RIGs-Representations of Interactions that have been Generalized) kullanarak tek bir düzenleyici öznel perspektif elde edilecek biçimde bütünleştirilirler. Epizodik bellek, gerçek zamanda gerçek hayat olaylarının taşındığı bellektir. Küçük farklılıklarla belli bir durum (örneğin yeme, oynama, gezme, vb.) için bir çok benzer epizod yaşandığında o durum için hemen bir genel epizod şekillenmeye başlar. Bu genelleme bir çok özgül anının soyutlamasıdır ve ortalama yaşantıyı gösterir. Genelleşmiş epizodlar potensiyel olarak anlamsal (semantic) belleğin parçasıdır. Stern'e göre bu genellenmiş, ortalama epizodlar dil öncesi (preverbal) dönemde de zihinsel olarak temsil edilebilirler. Bunlara "genelleşmiş etkileşim temsilleri" demektir. Bu temsiller de daha üst bir soyutlama olan özbenlik (core self) temsili için temel birimleri oluştururlar.

Bilişsel psikolojinin "benlik tasarımı", Shapiro'nun "tarz-kişilik" ve Stern'un "genelleşmiş etkileşim temsilleri-benlik" kavramları arasında yabana atılmaması gereken farklılıklar olmasına rağmen, ortak niteliklerini dikkate alarak, kişisel geçmişin Şimdi'deki rolünü göstermeye çalışan bir tablo çizmek istiyorum.¹⁴

Genetik olarak belirlenmiş belli kapasiteler ve eğilimlerle dünyaya geliyoruz. Duyumsal-motor (sensory-motor) ve bilişsel alanlarda daha belirgin olan bu kapasiteler ve eğilimler bize başta ana-babamız olmak üzere diğer insanlarla ve çevremizle ilişki kurduğumuz, etkileştığımız bir çerçeve sunuyorlar. Bu etkileşimler dolayısıyla kişiliğimiz şekillenmeye başlıyor. En başta (ilk aylar, hatta haftalar) yalnızca doğuştan getirdiğimiz duyumsal-bilişsel aygıtı kullanırken; yaşantılarımız, psikolojik yapılarımızın doğmasına yol açıyor. Her benzer yaşantı, o tip yaşantı için genelleşmiş bir temsil oluşumuna neden oluyor. Bu temsiller, doğuştan gelen soyutlama ve imgelemsel yansıtma kapasitelerimiz yüzünden öznel bir şekilde yapılaşıyor. Bu temsillerin yaşantısal/kavramsal tarzda örgütlenmesi, genel işlevsellik biçimlerimizi (duygulanım, biliş ve eylemlilik hallerimizi) ve dolayısıyla kişiliğimizi şekillendiriyor. Bu anlamda kişilik, yaşantılarımızın basit bir toplamı değil, yüksek derecede soyutlanmış bir örgütlülüğü oluyor. Hayatımızın ilk aylarından itibaren kişiliğimizin ilkel nüveleri olan bu temsiller gelişmeye başlıyor. Geliştikçe ve kişiliğimizi kurguladıkça, tüm yaşantılar bu yeni yapı (kişilik) tarafından işlenmeye¹⁵ başlıyorlar. Doğuştan getirdiğimiz duyumsal-bilişsel kapasitelerimiz ve eğilimlerimiz sahnede artık yalnız değil. Kişilik şekillendikçe işlevselliğimizin mümkün bütün alanlarına müdahale etmeye başlıyor. Kısacası kişilik yaşantılar tarafından kurgulanıyor ve kurgulandıkça da yaşantılarımızı yeniden kurguluyor. Bu diyalektik ilişki hayat boyu sürüyor, ancak zaman geçtikçe (kişilik daha da örgütlendikçe) yaşantıların kişiliği değiştirme olasılığı azalıyor.

¹³ Epizodik bellek, tek tek olaylara dair (bir anlam yüklemeyen, ne zaman, nerede ve, nasıl sorularını cevaplayarak) anıların depolandığı bellektir. Karşı kutupta tanımlanan semantik bellek ise anlamların depolandığı bellektir.

¹⁴ Bunu yaparken, bence en kapsamlı ve buradaki amacıma en uygun olması nedeniyle "kişilik" kavramını kullanmayı tercih ediyorum.

¹⁵ Burada "süreç", seçim ve yeniden kurgulama anlamında kullanılıyor.

Böyle bir kavramsallaştırmanın konumuz açısından en önemli sonucu Geçmiş'in Şimdi içinde sınırları belli bir kapsül halinde değil de içerilmiş, sindirilmiş ve yeniden kurgulanmış bir tarzda var olduğudur. Bu anlamda Geçmiş, Şimdi'den ayrılamaz. Bir örnek vermek gerekirse, geçmişte olmuş herhangi bir tekrarlayıcı travmatik yaşantı (örneğin çocuklukta olmuş cinsel taciz), bugün bu yaşantıların anısı hala nesnel ve ayrı bir biçimde varlığını sürdürdüğü için değil, başka süreçler dolayısıyla önemlidir. Bu süreçleri sıralarsak: 1) Bu yaşantılar, olay anında, maruz kalan kişi tarafından seçici olarak algılanırlar; bu yüzden de öznel bir tarzda kişilik yapısı içinde temsil edilirler. 2) Eğer bu yaşantının öznel algılanışı duygulanımsal (ve de bilişsel) düzeyde yeterince güçlüyse, kişilik gelişimi çarpıtılabilir¹⁶ ve bir tür kendine yabancılaşmaya yol açabilir. 3) Bu yaşantının kişilik yapısına emilip temsil edilmesinden sonra artık yeni (çarpıtılmış) bir kişilik örgütlenmesiyle karşı karşıya kalırız. Bu yeni yapı da merkezi işlemci olarak çalışmaya devam eder ve duygulanım, biliş (hatırlama dahil) ve eylemlilik hallerini belirleme ve yeniden kurgulamada birinci dereceden rol oynar. Bu bakış açısından, travmatik olayların anıları gerçek olayların tıpkısı değil ama yeni kişilik yapısı tarafından yeniden kurgulanmış biçimleridir.¹⁷ Tabii ki geçmişimize dair anılarımız var ve bunların geçmişizin anıları olduğunu biliyoruz. Buradaki kritik nokta, bu anıların nitelikleriyle olan ilişkimizin şimdiki kişilik yapımız tarafından belirlendiğidir. Bu düşünce çizgisi bizi şöyle bir sonuca vardırıır: *Şimdiki psikopatoloji, geçmişin değil, şimdiki kişilik yapımızın patolojisidir.* Bu vargıyı akılda tutarak, şimdi makale boyunca değinilen iki temel soruya değişik bir cevap kombinasyonu önerebiliriz.

Geçmiş, Şimdi'nin nedeni olarak görülebilir mi?

Daha önce gösterildiği gibi, bu soruyu Freud olumlu, yorumsamacı psikanaliz ise olumsuz bir şekilde cevaplamaktadır. Klasik psikanalize göre Geçmiş, Şimdi'nin *dolaysız* nedenidir. Geçmiş, ayrı bir varlık/kategori olarak Şimdi içinde halen canlılığını korumaktadır. Yorumsamacı psikanalize göre ise Geçmiş, Şimdi'nin nedeni değil ürünüdür. Geçmiş'in Şimdi içinde ayrı bir varlığı yoktur. Daha fazla uzatmadan bu noktada Freud'un konumunun açıkça yanlış olduğunu söyleyebiliriz. Makale boyunca gösterilmeye çalışıldığı gibi, Geçmiş'in Şimdi içinde ayrı bir canlılığı olmadığı için, Şimdi'nin dolaysız nedeni olarak da görülemez. Öte yandan ilk bakışta yorumsamacı konum daha makul gibi gözükse de, nedenlerle sebepler arasında yaptıkları ayırım çok ikna edici gözükmemektedir. Nedenler de öznel olabilir ve istisnası olmayan nedensel yasalar ortaya koymadan da belli bir nedensellikten bahsetmek mümkün olabilir. Sebepler neden olarak görülebilir demek, psikanalizdeki açıklama tarzlarının doğa bilimlerinden önemli farklılıklar gösterdiğini ihmal etmek anlamına gelmez (Strenger, 1991). Çözüm olarak, Geçmiş'in Şimdi'nin *dolaylı* bir nedeni olduğu söylenebilir.¹⁸ Çünkü Geçmiş, Şimdi içinde emilmiş, sindirilmiş ve yeniden kurgulanmış haliyle vardır.

¹⁶ Bu noktada Shapiro (1989) şöyle demektedir: ". . . çocuklukta ruhsal çatışmanın kalıcı önemi, gelişimden ayrılmasında değil, gelişimi etkilemesinde yatar. Çocukluk çatışması bozulmamış olarak korunmaz, ama gelişimi geri döndürülmesi kolay olmayan biçimlerde çarpıtılabilir" (s. 173). Shapiro'nun çocukluk çatışmaları üzerine söylediklerinin çocukluk travmaları için de geçerli olduğunu düşünüyorum.

¹⁷ Açık ki yeniden kurgulama her zaman çarpıtma anlamına gelmez. Yeniden kurgulanmış gerçek olayların anıları bu gerçek olaylara tamamıyla uyabilir de. Ama bu bir çok olasılıktan sadece bir tanesidir.

¹⁸ Geçmiş, Şimdi'nin dolaylı nedenlerinden yalnızca bir tanesidir. Diğerleri arasında, daha önce belirtildiği gibi, biyolojik ve genetik olarak belirlenmiş duyumsal/bilişsel kapasiteler ve gelişim/olgunlaşma süreçleri vardır. Her biri dolaylı bir neden olarak görülmelidir.

Geçmiş, hastanın şimdiki durumunu değiştirmede terapötik bir araç olarak kullanılabilir mi?

Bu makalede karşılaştırılan iki psikanaliz okulu da, içerikte farklılaşsalar da bu soruya olumlu cevap vermektedirler. Klasik psikanalize göre, Geçmiş kendi başına, hastanın şimdiki durumunu değiştirmek için kullanılan terapötik bir araçtır. Geçmişin bastırılmış anılarının tekrar kazanılması hastanın kendini anlamasına yol açar ve bu sürecin tedavi edici olduğu düşünülür. Hasta bu bastırılmış anıları hatırlayamazsa, o zaman analistin tarihsel yorumlamayla hastanın geçmişini kurgulaması gerekir. Yorumsamacı psikanalize göre de Geçmiş hala terapötik bir araçtır, ama farklı bir anlamda. Yeniden kurgulanarak anlatısal olarak ahenkli bir hale getirilmiş olan kişisel geçmişin daha anlamlı bir düzeyde hastanın kendisini anlamasına yol açtığı düşünülür. Klasik psikanalizin tersine, tarihsel hakikat reddedilir ve anlatısal hakikatla yer değiştirir. Anlatısal geçmişin yeniden kurgulanması anlamında tarihsel yorumlamanın hastanın şimdiki durumunu değiştireceği umulur. Makale boyunca yaptığımız gezintiler dikkate alındığında, Freud'un bu ikinci sorudaki konumunun da temelli yanlış olduğu görülmektedir. Yorumsamacı psikanalizin konumunu eleştirmek içinse biraz daha fazla çabaya gerek vardır.

Yorumsamacı psikanalizin önde gelen temsilcilerinden Schafer (1992) psikoterapi sürecini şöyle özetlemektedir: Anı bloklarının ortadan kaldırılması veya yerinin değiştirilmesi, çarpıklıkların düzeltilmesi, hayat olaylarının bir düzene sokulması ve ahenkli, yeni bir hayat hikayesinin yaratılması. Farklı çerçevelerde de olsa, klasik ve yorumsamacı psikanalizlerin paylaştığı ortak payda geçmiş-yönelimli olmalarıdır. Tedavi edici olan, klasik psikanalizde bastırılmış anıların tekrar kazanılması ve/veya kayıp anı zincirlerinin kurgulanmasıyken, yorumsamacı psikanalizde ise hastanın anlatısal geçmişinin yeniden kurgulanmasıdır. Burada bir neden-sonuç karışıklığı olduğunu düşünüyorum. Daha önce belirtildiği gibi, şimdiki psikopatoloji, geçmişin (tarihsel veya anlatısal) değil, şimdiki kişilik yapısının patolojisidir. Bu bakış açısında, anlatılar da şimdiki kişilik yapısının ürünüdürler. Bu yüzden anlatı değişiklikleri kişilik değişimine yol açmaz, tersine kişilik değişimi anlatı değişimine yol açar. Bu anlamda tedavi edici olan, hastanın şimdi-ve-burada kendisini anlamasına, farketmesine yol açan kişilik değişimidir. Anlatının anlamlı bir şekilde yeniden kurgulanması da o zaman, kişilik değişiminin bir yan ürünü olarak görülebilir. Yoksa yorumsamacı psikanalizin yüzleşmesi gereken oldukça güçlü eleştiri noktaları mevcuttur:

1. Yorumsamacı eğilim göreliliğe ve pragmatizme tamamen açık bir görünüm arz etmektedir. İçsel anlatısal ahenk uğruna, dışsal ahenk gözardı edilmekte ve bundan da "her şey mümkün" gibi müphem bir sonuç çıkmaktadır (Grunbaum, 1984). Yeniden kurgulanan ve yorumlanan her şey eşit değerde olamaz (Chessick, 1991). Bu yüzden de yorumsamacılara getirilebilecek en önemli eleştirilerden biri, projelerinin psikoterapiyi yalnızca bir "ikna etme" faaliyeti olarak göstermeye açık olmasıdır. Bu nedenle Bouchard ve Guerette (1991) yorumsamacı yaklaşımla didaktik tarz terapiler arasında geçiren bir sınır olduğunu vurgulamışlardır. Benzer biçimde Shapiro (1989) haklı olarak sormaktadır:

"Eğer hasta, terapistin bir yorumu üzerine 'bunu bana inandığınız için mi yoksa benim buna inanmamın iyi olacağını düşündüğünüz için mi söylüyorsunuz?' diye sorarsa terapist ne cevap verecektir?" (s. 168).

2. Yorumsamacı yalnızca hastanın içsel anlatısal ahengiyle meşgul olduğundan hastanın olası bilinçdışı manipulasyonlarına karşı korunaksızdır. Ayrıca, yorumsamacı yeniden kurgulama, hastanın hikayesinden kaçabilme yolları önermeden ve hikayenin yetersizlikleriyle uğraşmadan veya gedikleri düzeltmeden yalnızca hikayenin basitçe genişletilmesi tehlikesiyle karşı karşıyadır (Bouchard & Guerette, 1991).

3. Stern (1985), psikanalizin anlatısal ya da sadece dilsel uğraş olarak görülmesi halinde teorik ve pratik olarak hiç bir işe yaramayacağını belirtmiştir. Stern'e göre böylesi yaklaşımların dil-öncesi, sembol-öncesi sorunlar söz konusu olduğunda yapabilecekleri hiç bir şey yoktur.

Öyle görülüyor ki insan hafızası üzerine olan varsayımları doğru olmasına rağmen yorumsamacı psikanalistler bu avantajlarını klinik teorileri üzerine yansıtamamakta, Freud'un geçmiş-yönelimliliğini değişik bir biçimde korumakta ısrar etmektedirler. Aynı biçimde bu iki eğilim de süreçlerden (hastanın nasıl davrandığı/olduğu) çok içeriğe (hastanın ne dediğine) odaklanmaktadır.

Özet olarak, iki temel sorumuzu klasik ve yorumsamacı psikanalizlerden farklı bir tarzda cevaplamak mümkün gözükmemektedir. Geçmiş, Şimdi'nin yalnızca dolaylı bir nedenidir. Dolaylı da olsa hala bir nedensellik taşıdığı için özellikle gelişimle ilgili teorilerde/araştırmalarda dikkate alınması gereklidir. Ancak dolaylı olduğu için hastanın şimdiki durumunu değiştirmek için terapötik bir araç olarak kullanılamaz. Makul bir klinik teori şimdi- ve süreç-yönelimli olmalıdır, çünkü kişilik şimdiki zamanda işlemektedir. Diğer bir deyişle, bir kapsamlı teori, farklı alt-teorileri için farklı epistemolojik konumlara sahip olması anlamında çoğulcu olabilir. Freud'un mekanistik belirlenmecî modeli değil ama, daha gevşek ve daha karmaşık, çok faktörlü belirlenmecî modeller, gelişimsel ve uzunlamasına (longitudinal) araştırmalarla sınanabilir. Ancak bu tür bir belirlenmecî/nedensel açıklamanın, fenomenolojik bir anlama faaliyeti gerektiren hastanın şimdiki durumunu değiştirmede bize yardımcı olmayacağı unutulmamalıdır.

KAYNAKÇA

- Arcaya, J.M. (1991). Between object relations and drive theory: Hermeneutical psychoanalysis. *Psychoanalysis and psychotherapy*, 9:33-44.
- Barclay, C.R. (1986). Schematization of autobiographical memory. In D.C. Rubin (Ed.), *Autobiographical Memory*. New York: Cambridge University Press.
- Bouchard, M.A. & Guerette, L. (1991). Psychotherapy as a hermeneutical experience. *Psychotherapy*, 28:3, 385-394.
- Brewer, W.F. (1986). What is autobiographical memory? In D.C. Rubin (Ed.), *Autobiographical Memory*. New York: Cambridge University Press.
- Chessick, R.D. (1991). The role of hermeneutics in psychoanalysis: A discussion of Arcaya's paper. *Psychoanalysis and Psychotherapy*, 9:1, 45-50.
- Conway, M. (1990). On bias in autobiographical recall: Retrospective adjustments following disconfirmed expectations. *Journal of Social Psychology*, 130(2), 183-189.
- DiSibio, M. (1982). Memory for connected discourse: A constructivist view. *Review of Educational Research*, 52(2), 149-174.
- Freud, S. (1895). Project for a scientific psychology. In J. Strachey (Ed.), *The standard edition of the complete psychological works of Sigmund Freud*, Vol. 1. London: Hogart Press.
- Freud, S. (1896). The aetiology of hysteria. *Standard Edition*, 3: 189-221. London: Hogart Press.
- Freud, S. (1917). Introductory lectures on psychoanalysis. *Standard Edition*, 16. London: Hogart Press.
- Freud, S. (1933). New introductory lectures on psychoanalysis. *Standard Edition*, 22: 5-182.
- Freud, S. (1937). Constructions in analysis. In J.Strachey (Ed.), *The standard edition of the complete psychological works of Sigmund Freud*, Vol. 21. London: Hogart Press.
- Gill, M. (1984). Psychoanalysis and psychotherapy: A revision. *International Review of Psychoanalysis*, 11:161-179.
- Gill, M. (1992). Merton Gill speaks his mind. *International Journal of Communicative Psychoanalysis and Psychotherapy*, 7:1, 27-33.

- Greenwald, A.G. (1980). The totalitarian ego: Fabrication and revision of personal history. *American Psychologist*, 35, 603-618.
- Grunbaum, A. (1986). *Precis of the foundations of psychoanalysis*. Behavioral Brain Sciences, 217-284.
- Hirt, E.R. (1990). Do I see only what I expect? Evidence for an expectancy-guided retrieval model. *Journal of Personality and Social Psychology*, 58(6), 937-951.
- Lakoff, G. (1988). Cognitive semantics. In U. Eco, M. Santambrogio, & P. Violi (Eds.), *Meaning and mental representations*. Bloomington, IN: Indiana University Press, pp. 119-154.
- Lamm, L.J. (1993). *The idea of the past*. New York: New York University Press.
- Markus, H. (1977). Self-schemata and processing information about the self. *Journal of Personality and Social Psychology*, 35, 63-78.
- Neisser, U. (1986). Nested structure in autobiographical memory. In D.C. Rubin (Ed.), *Autobiographical memory*. New York: Cambridge University Press.
- Palmer, R. (1969). *Hermeneutics: Interpretation theory in Schleiermacher, Dilthey, Heidegger and Gadamer*. Evanston, IL: Northwestern University Press.
- Romanyshyn, D. (1982). *Psychological life: From science to metaphor*. Austin: University of Texas Press.
- Ross, M. (1989). Relation of implicit theories to the construction of personal histories. *Psychological Review*, 96, 341-357.
- Schafer, R. (1976). *A New Language for Psychoanalysis*. New Haven: Yale University Press.
- Schafer, R. (1982). The relevance of the "here and now" transference interpretations to the reconstruction of early development. *International Journal of Psychoanalysis*, 63: 77-82.
- Schafer, R. (1983). *The Analytic Attitude*. New York: Basic Books.
- Schafer, R. (1992). *Retelling a life: Narration and dialogue in psychoanalysis*. New York: Basic Books, Inc.
- Schimek, J. (1975). The interpretation of the past: Childhood trauma, psychic reality and historical truth. *Journal of American Psychoanalytic Association*, 23, 845-65.
- Shapiro, D. (1965). *Neurotic Styles*. New York: Basic Books, Inc.
- Shapiro, D. (1989). *Psychotherapy of Neurotic Character*. New York: Basic Books, Inc.
- Spence, D.P. (1982). *Narrative Truth and Historical Truth: Meaning and Interpretation*

in Psychoanalysis. New York and London: W. W. Norton & Company.

Stern, D.N. (1985). *The Interpersonal World of the Infant: A View from Psychoanalysis and Developmental Psychology*. New York: Basic Books, Inc.

Strenger, C. (1991). *Between Hermeneutics and Science: An Essay on the Epistemology of Psychoanalysis*. Madison, Connecticut: International Universities Press.

COMPARISON OF CLASSICAL AND HERMENEUTICAL PSYCHOANALYSES ON THEIR VIEWS OF PAST

ABSTRACT

The assumption that our past determines/shapes our current situation is generally accepted not only by layperson but also by many schools of psychotherapy including classical psychoanalysis of Freud. Yet during the development of psychoanalytic theory, there has been an ongoing debate about the role of past in psychotherapy. Two main questions can be identified regarding this debate:

1. Can "past" be seen as the cause of "present?"
2. Can "past" be a therapeutic tool in changing patient's current situation?

Different answers (and answer combinations) to these two questions reflect quite contrasting positions within psychoanalysis. For the purposes of this article, hermeneutic psychoanalysis is compared with classical psychoanalysis since the former represents the most challenging position to the classical theory by trying to stay within psychoanalysis. Freud's classical theory answers both questions positively whereas its hermeneutical contemporary revision says a strong "no" to the first question and a different "yes" to the second one. To classical psychoanalysis: 1) Past is the *direct* cause of present. Unconsciously repressed memories of actual past events (historical truth) are the *direct* causes of current psychological problems. That is why, 2) past by itself is a therapeutic tool in changing patient's current situation, in the sense that recapturing these repressed memories of past leads to self-understanding, and thus they are curative. If the patient cannot recapture these repressed memories, then, analyst has to, via historical interpretation, construct patient's past. Yet, "our construction is only effective because it recovers a fragment of lost experience" (Freud, 1937, p.265). In short, to Freud, the concepts of "historical truth" and "historical interpretation" is not at all contradictory, but complementary. To hermeneutical psychoanalysis, on the other hand: 1) Past is not the cause of present. Instead it is a product of present. Yet, 2) past is still a therapeutic tool in changing patient's current situation, in a different sense that a narratively coherent personal past that is reconstructed leads to a more meaningful self-understanding. Contrary to classical psychoanalysis, the concept of historical truth is rejected, and is replaced by narrative truth. It is expected that historical interpretation, in the sense of reconstruction of narrative past, will change patient's present situation.

In this article, I first demonstrate the contrasting epistemological positions of these two approaches, by highlighting unitarian and dichotomist epistemologies. Showing and criticizing how they substantiate their answers on epistemological and clinical grounds, it is attempted to discuss the issues of metapsychology vs. clinical theory, historical truth vs. narrative truth, recovery vs. (re)construction of past, and

historical interpretation, and their places in both approaches. Within this context, the underlying assumptions on human memory of these two approaches are also inferred: 1) Passive vs. active registration, 2) Objective vs. subjective representation, and 3) intact vs. reconstructed past. These assumptions then are evaluated under the light of relevant contemporary memory research of cognitive psychology. It is concluded that research on autobiographical memory does reject Freud's assumptions on human memory while supporting those of hermeneutical psychoanalysis.

There seems to be three main differences between classical and hermeneutical psychoanalyses: 1) Grand theory vs. single domain (clinical) theory, 2) Their underlying assumptions on memory, 3) Their positions on the two crucial issues: a. The causal effect of past on present, b. Past as a therapeutic tool in changing patient's current situation. It is also emphasized that, despite their contrasting positions and having differing intentions, both approaches are past-oriented and content-focused, as opposed to being present-oriented and process-focused. After examining strengths and weaknesses of both approaches on these issues and relying on the commonalities of three different sources ("style-personality" of David Shapiro, "RIGs-self" of Daniel Stern, and "self-schema" of cognitive psychology), I attempt to propose a different answer combination to the two main questions of this article: Past is just an indirect cause of present. Since it is still a cause, it is important to consider it in developmental studies/theories; yet since it is indirect, it cannot be used as a therapeutic tool in changing patient's current situation. A reasonable clinical theory should be present- and process-oriented, because personality functions in present tense. To put it differently, a grand theory may be pluralistic in the sense of having different epistemologies for its different subtheories. Not Freud's mechanistic determinist model, but relatively loose and multifactorial/complex deterministic models can be tested in [empirical] developmental/longitudinal studies, with being aware of that this kind of explanation does not help us in changing adult patient's current situation, which requires a phenomenological understanding.